Į mūšį su korupcija ir kyšininkais – be apsaugos

Stasys JOKŪBATIS

„ŪP“ korespondentas

Valdžia vis ragina žmones netylėti pastebėjus korupcijos, valstybės turto švaistymo, mokesčių slėpimo, piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi ir kitokius pažeidimus. Tačiau iki šiol ji nesiėmė rimtesnių veiksmų, kad pranešusieji apie tokius dalykus asmenys būtų apsaugoti nuo susidorojimo, atleidimo iš darbo ir kitų kerštaujančiųjų veiksmų. Gal kai ką pagaliau išjudins Europos Parlamentas?

Projektas tebedulka lentynose

Beveik prieš septynerius metus parlamentinė grupė „Už Lietuvą be korupcijos“ bandė pakeisti situaciją. Seime ji įregistravo Pranešėjų apsaugos įstatymo projektą, kuriam pastabas teikė visos suinteresuotosios institucijos, taip pat ir nevyriausybinės organizacijos.

Dėl šio įstatymo projekto savo išvadą pateikė Vyriausybė, jis buvo svarstytas Antikorupcijos komisijoje, Nacionalinio saugumo bei Socialinių reikalų ir darbo, Teisės ir teisėtvarkos komitetuose.

Projektą tobulino „Transparency International“ Lietuvos skyrius, Specialiųjų tyrimų tarnyba. Tačiau galiausiai tuometinis Seimas nusprendė, kad toks teisės aktas nėra būtinas – pakanka Baudžiamojo kodekso ir kitų įstatymų, ir projektas liko dulkėti archyvo lentynose.

„Transparency International“ Lietuvos skyriaus atstovų teigimu, valdžios institucijų vadovai buvo tiesiog nesuinteresuoti skatinti žmones pranešti apie korupciją, o raginimai skambinti specialiu telefono numeriu dažniausiai tėra formalūs ir didesnės naudos neduoda.

Gintis tenka pačiam

Kad tai tiesa, parodė neseni įvykiai, kai į viešumą iškilo galimi korupcijos atvejai Kauno tardymo izoliatoriuje. Apie juos teisėsaugą informavo, o vėliau ir viešai prabilo jo buhalterė Rasa Kazėnienė.

Sergejus Muravjovas.

Tačiau į jos pranešimą ne tik nebuvo laiku sureaguota, bet moteris dar sulaukė ir nemalonių akibrokštų, jai teko net savo lėšomis samdytis advokatą, kad atskleisti faktai visgi būtų tiriami. Kai žmogus tokioje situacijoje, užuot jam padėkojus ir apgynus nuo persekiotojų, paliekamas vienui vienas, didelio pilietiškumo tikėtis sunku.

Ar ne panašiai prieš dešimtmetį atsitiko ir su Dalia Budrevičiene? Buvusiam Darbo partijos vedliui Viktorui Uspaskichui ir visai šaliai ji atskleidė tiesą apie Krekenavos agrofirmoje mokamus nelegalius atlyginimus. Tačiau po to moteriai teko bylinėtis teismuose dėl atleidimo iš darbo, gintis, kad nebuvo šmeižikė. Ir padėjo jai ne valdžia, o neapsikentę tokios padėties visuomenės atstovai – teisininkai.

Apie kokius pranešimus po tokių atvejų galima kalbėti? Ar daug kas ryšis tokiems žingsniams, žinodamas, kad niekas jo nei apgins, nei apsaugos? Nebent po fizinio susidorojimo...

Be įstatymo poslinkių nebus

„Kad ir kaip būtų keista, valstybė negina ir nebrangina žmonių, pranešusių teisėsaugai apie korupcijos, kitokių pažeidimų apraiškas. Jau tapo įprasta, kad tokie asmenys paprastai būna priversti išeiti iš darbo, netenka pragyvenimo šaltinio, patiria spaudimą iš darbovietės ir turi veltis į teisminius ginčus, negana to – dar savo lėšomis gintis. Žmonės tiesiog bijo, nenori gaišti laiko ir švaistyti savo pinigų ginantis“, – sakė „Ūkininko patarėjui“ Seimo Antikorupcijos komisijos narė, parlamentinės grupės pirmininke Agnė Bilotaitė.

Vyriausybė dar 2003 m. patvirtino tvarką, pagal kurią asmeniui, suteikusiam vertingos informacijos apie nusikalstamas veikas, gali būti išmokama vienkartinė išmoka – iki 10 proc. nuo išieškotos žalos sumos, bet ne daugiau kaip 100 tūkst. Lt (29 tūkst. Eur). Tačiau nė vienam asmeniui ji nebuvo paskirta. Gal nebuvo vertų?

Parlamentarė pripažino, kad prieš keletą metų parengtame įstatymo projekte išryškėjo spragų, kurias dabar būtina užtaisyti. Praėjusią savaitę ji su kolegomis nutarė kreiptis į Seimo valdybą, kad būtų sudaryta nauja darbo grupė, kuri parengtų įstatymo projektą, aiškiau reglamentuojantį gyventojų teikiamos informacijos apie galimą korupciją valdymo procesus, žmonių, teikiančių informaciją, apsaugą.

Tikisi svarstyti Seimo pavasario sesijoje

Naujausios apklausos rodo, kad tik 7 proc. lietuvių praneša apie pastebėtą korupcijos atvejį. Italijoje tai padaro pusė apklaustųjų, Čekijoje – kas penktas. Tik 15 proc. apklaustų lietuvių mano, kad apie korupciją būtina pranešti teisėsaugai. Švedijoje taip manančiųjų – 69 proc.

„Sunku tikėtis, kad situacija Lietuvoje pasikeis, jei pranešusieji apie korupciją nebus deramai valstybės ginami ir saugomi. Kol nebus realiai veikiančio įstatymo, tol piliečiai nebus motyvuoti pranešti apie korupciją. Galbūt pavyks artimiausiu metu anksčiau parengtą projektą patobulinti ir pateikti jį svarstyti Seimo pavasario sesijoje“, – svarstė A. Bilotaitė.

Pasak parlamentarės, jei pavyktų deramai apsaugoti pranešėjus, kad jie nebijotų atskleisti pastebėtų korupcijos, kyšininkavimo ir kitokių pažeidimų faktų, valstybė sutaupytų nemažai lėšų. Jos teigimu, visiems puikiai žinoma, kiek jų iššvaistoma organizuojant viešuosius pirkimus, skirstant europinę paramą. Žmonės praranda pasitikėjimą valdžia, o tai kainuoja dar brangiau.

Kokių garantijų reikėtų?

Paklausta, kas, jos nuomone, turėtų būti įtvirtinta pranešėjų apie korupciją ir kitokius pažeidimus apsaugos įstatyme, A. Bilotaitė paminėjo būtinybę teisiškai sureguliuoti esamų ar buvusių darbuotojų arba kitų asmenų, atskleidusių informaciją apie galbūt neteisėtą darbdavio, jo vadovų, taip pat kitų darbdaviui pavaldžių arba atskaitingų asmenų veiką, apsaugą.

Pranešėjas, jos nuomone, turėtų būti saugomas nuo nepagrįsto atleidimo iš darbo ar tarnybos, o jo šeimos nariai – nuo bauginimo ir persekiojimo, neatskleidžiama jo tapatybė, taikomos kitos įstatymuose numatytos apsaugos priemonės nuo pat ikiteisminio tyrimo pradžios iki baudžiamojo proceso pabaigos, bet ne trumpiau nei dvejus metus.

Kartu, parlamentarės teigimu, turėtų būti nustatytas reikalavimas tam tikrais atvejais sumokėti pranešėjui kompensaciją, uždrausta apie jį skleisti neigiamą informaciją.

Atvėsusios „karštosios linijos“

Pasak A. Bilotaitės, šiuo metu neefektyvios ir vadinamosios „karštosios linijos“, kuriomis paskambinus galima pranešti apie korupciją, kyšininkavimą ir kitokius pažeidimus. Parlamentarės teigimu, jos dažniausiai įsteigtos tik dėl „paukščiuko“, žmogus nėra garantuotas, kad nebus atskleista jo tapatybė, kad informacija apie tai nebus kažkam nutekinta.

„Transparency International“ Lietuvos skyriaus vadovas Sergejus Muravjovas taip pat akcentavo šių linijų pertvarkos būtinybę. Pasak jo, dabar nėra net duomenų, kiek tokiais kanalais gaunama pranešimų, ar jie pasitvirtina, ar tinkamai į juos sureaguojama.

„Karštosios linijos“ veikia daugumoje valstybės ir savivaldybių įstaigų, bet, mano akimis, ten didžiulė netvarka, jos neatlieka savo funkcijų ir kuria žmonėms nepamatuotus lūkesčius“, – teigė S. Muravjovas.

Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto narys, Kriminalinės žvalgybos parlamentinės kontrolės komisijos pirmininkas Dainius Gaižauskas siūlo kitą sprendimą – palikti vieną kanalą, kuriuo gyventojai praneštų apie korupcijos apraiškas. Pasak jo, tokia linija gyventojai labiau pasitikėtų, nes žinotų, kad ji administruojama profesionaliai.

Susirūpino ir Europos Parlamentas

Praėjusią savaitę Europos Parlamentas paragino Europos Komisiją iki metų pabaigos parengti veiksmingą Europos informatorių, pas mus dažniau vadinamų pranešėjų, apsaugos programą, kuri padėtų apsaugoti ES finansinius interesus ir geriau kovoti su jos finansuojamų projektų įgyvendinimo pažeidimais.

EP rezoliucijoje pažymima, kad pranešėjai atlieka svarbų vaidmenį viešinant korupciją, prisideda prie viešųjų institucijų skaidrinimo ir pasitikėjimo jomis stiprinimo. Todėl būtina kuo skubiau sukurti teisinį pagrindą, pagal kurį, nustačius teises ir pareigas, informatoriai būtų saugomi visoje Europos Sąjungoje ir visose jos institucijose (anonimiškumo apsauga, teisinės, psichologinės ir, prireikus, finansinės pagalbos teikimas, prieiga prie įvairių informacijos šaltinių, greito reagavimo schemų ir pan.).

Pranešėjai dažnai turi gerą prieigą prie neskelbtinos informacijos, bet daugelis, ypač dirbantieji privačiajame sektoriuje, turi laikytis konfidencialumo. Tai reiškia, kad už pranešimus jiems gali būti skiriamos drausminės nuobaudos, jie gali patirti neigiamų su profesine karjera susijusių pasekmių ar rizikuoti savo asmens saugumu.

Be kita ko, siūloma sukurti nepriklausomą informacijos rinkimo ES biurą su padaliniais valstybėse narėse, kuris padėtų pranešėjams pasinaudoti tinkamais kanalais („karštosiomis linijomis“, internetu ar pan.) turimai informacijai apie galimus pažeidimus atskleisti.

Atkelta iš 6 p.

Nelegali produkcija – pavojus žmonių sveikatai

Šiaulių VMVT viršininko pavaduotoja Audronė Mikalauskienė „ŪP“ sakė, kad nelegalus mėsos „fabrikėlis“ Šiupylių k. visiems vartotojams yra priminimas: būkite budrūs pirkdami maisto produktus, nes visi mėsos gaminiai, pieno produktai turi būti paženklinti – informacija surašyta etiketėje. Šiuo atveju produktai nebuvo paženklinti, be to, greitai gendantys produktai buvo parduodami aplinkos temperatūroje (nebuvo jokio šaldytuvo), produkcijos dėžės išrikiuotos tiesiog gatvėje.

Kodėl žmonės perka nepaženklintus produktus? Gal mano, kad perka „kaimiškus“, sveikus, kokybiškus, gal šiek tiek pigesnius, svarstė pavaduotoja. Šiuo atveju tų „kaimiškų“ produktų gamybai buvo naudojami tie patys maisto priedai (nitritinė druska, mononatrio gliutomatas), tik šie gamintojai net nenutuokia, kokiais kiekiais tie priedai gali būti naudojami. Nelegaliai pagaminti produktai yra pavojingi sveikatai: neaiški žaliavos kilmė, kiauliena netirta dėl trichineliozės, gamyba buvo vykdoma antisanitarinėmis sąlygomis, nevykdoma rūkymo metu susidarančių kancerogeninių cheminių junginių kontrolė.

Mėsos produktai ūkiniame pastate buvo gaminami antisanitarinėmis sąlygomis.

Susirūpinusi veterinarijos specialistė A. Mikalauskienė mano, kad šio nelegalaus mėsos „fabrikėlio“ istorija vartotojams bus įspėjimo ženklas: nepirkite neaiškios kilmės produktų, net jei ir pigiau parduodami nei patvirtintose gamybos ir prekybos vietose. Tai rizikinga, nes pirkdami neaiškios kilmės maisto produktus galite užsikrėsti pavojinga liga – trichinelioze, su kuria teks vargti visą gyvenimą.

Iš kur pirko gamybai mėsą?

Šiupylių k. Liepų g. esančios sodybos ūkiniame pastate pareigūnai rado 708 kg neženklintų rūkytų mėsos gaminių, pusgaminių, atšaldytos ir sušaldytos mėsos. Šeimininkas negalėjo pateikti mėsos įsigijimo dokumentų. Galima manyti, kad nusipirkę kiaules jas paskersdavo patys, neatlikdami jokių skerdenos tyrimų. O gal pirkdavo mėsą, tik neaišku, iš kur.

Tame pačiame ūkiniame pastate buvo rauginamas pienas, daromi sūriai. Produkcija buvo gaminama antisanitarinėmis sąlygomis: patalpos nešvarios, mėsa sūdoma surūdijusiose statinėse. Žaliava nebuvo paženklinta sveikumo ženklu, tikrintojams tai ir sukėlė įtarimą, kad paskerstų kiaulių mėsa nebuvo ištirta dėl trichineliozės. Patalpose rasta prieskonių, nitritinės druskos, skonio ir aromato stipriklių.

Nelegalaus „fabrikėlio“ produkcijos rasta ir išnuomotose parduotuvės patalpose (K. Korsako g.12): ten buvo 94 kg mėsos gaminių be ženklinimo dokumentų, 216 vnt. neaiškios kilmės mėsos konservų dėžučių, vaisių ir kiaušinių, kurie vartotojams buvo siūlomi kaip kaimiški. Beje, tie kiaušiniai sudėti į pintus krepšelius iš prekybinių pakuočių.

Šiaulių VMVT nuotraukos